

- s'koi' sprjamovanosti / V. A. Lavrinenko // *Psychologija i osobystist'*. – 2017. – № 1. – S. 130–145.
7. Maksymenko S. D. *Psychologija osobystosti* / S. D. Maksymenko, K. S. Maksymenko, M. V. Papucha. – K. : Vyd-vo TOV «KMM», 2007. – 296 s.
8. Strogal' T. Ju. *Vplyv suchasnyh subkul'tur na formuvannja emocijno-estetychnogo dosvidu pidlitkiv* / T. Ju. Strogal' // *Naukovyj chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova. – Serija 14: Teorija i metodyka mystec'koi' osvity.* – 2014. – Vyp. 16 (2). – S. 159–163.

Received January 30, 2018

Revised February 14, 2018

Accepted March 7, 2018

УДК 159.942

Д. П. Лисенко

Lysenko2105@ukr.net

ДОВІРА В ПРЕДМЕТНОМУ ПОЛІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Lysenko D. P. *Trust in the object field of psychological research* / D. P. Lysenko // *Problems of Modern Psychology: Collection of research papers of Kamianets-Podilskiy National Ivan Ohienko University, G. S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine* / scientific editing by S. D. Maksymenko, L. A. Onufrieva. – Issue 40. – Kamianets-Podilskiy: Aksioma, 2018. – P. 196–208.

D. P. Lysenko. Trust in the object field of psychological research. The article deals with theoretical analysis of psychological researches of the «trust» phenomenon, its variability, the subject area of application. The correlation between the «trust» concept and synonymous and adjacent terms is considered.

The consistent scientific approach to understanding the term «trust» due to its complexity, multiplicity and integrated nature is not currently formed, and the most developed problem of the «trust» is represented in the social psychology. It is concluded that the psychological content of the «trust» is the particular attitude of subjects to objects of trust, which arises as a result of the direct or indirect interaction and reflects the internal position of subjects, which is caused by an assessment of the favorable results of this interaction. However, «trust» is a certain state of the subject

of confidence, which is determined by the current mental processes, generated by the situation of trust.

It is proposed to consider «trust» and «distrust» as independent phenomena. Despite the general positive emotional background of trust and the negative background of distrust, it is emphasized its ambiguous influence on interpersonal relations: moderate distrust can contribute to more effective communication, too special trust will have negative consequences.

It is noted, in relation to similar concepts, «trust» is characterized by certain features. In our opinion, «trust» is a narrower concept than «faith» and «certainty».

The prospects of further researches are determined by elucidation of the basic elements and structure of trust in the interpersonal relations, investigation of its functioning mechanisms.

Key words: trust, distrust, faith, hope, confidence, trustfulness, phenomenon, object, subject.

Д. П. Лисенко. Довіра в предметному полі психологічних досліджень. У статті проведено теоретичний аналіз психологічних досліджень феномену довіри, показано його варіабельність, предметну сферу застосування. Розглянуто співвідношення поняття довіри із синонімічними та суміжними термінами.

Наголошено, що єдиного наукового підходу до розуміння терміну «довіра» через його складність, багатогранність і комплексний характер наразі не сформовано, а найбільш розробленою проблема довіри представлена в соціальній психології. Зроблено висновок, що психологічний зміст довіри полягає в особливому ставленні суб'єктів до об'єктів довіри, яке виникає в результаті безпосередньої чи опосередкованої взаємодії та відображає внутрішню позицію суб'єктів, зумовлену оцінкою сприятливих результатів цієї взаємодії. Водночас довіра є певним станом суб'єкта довіри, який визначений перебігом актуальних психічних процесів, породжених ситуацією довіри.

Запропоновано розглядати довіру та недовіру як самостійні феномени. Незважаючи на загальне позитивне емоційне тло довіри та негативне тло недовіри, наголошено на їх неоднозначному впливі в міжособистісних відносинах: помірною недовірою може сприяти ефективнішому контакту, занадто висока довіра – мати негативні наслідки.

Зазначено, що стосовно близьких за змістом понять довіри характеризується певними особливостями. На нашу думку, довіра є вужчим поняттям, ніж віра та впевненість.

Напрямами та перспективами подальших досліджень визначено з'ясування основних елементів і структури довіри в міжособистісних відносинах, дослідження механізмів її функціонування.

Ключові слова: довіра, недовіра, віра, надія, впевненість, довірливість, феномен, об'єкт, суб'єкт.

Постановка проблеми. Розвиток сучасного українського суспільства характеризується безперервними політичними, економічними та соціальними перетвореннями, які пронизують усі сфери суспільного й індивідуального життя. Зміна стереотипів, руйнування усталених соціальних норм, економічна нестабільність породжують у соціумі зростання невизначеності, що супроводжується втратою людиною довіри до світу, а водночас і втратою довіри до себе й інших людей. Вітчизняні науковці відповідним чином відреагували на актуальне соціальне замовлення, активізувавши зусилля в напрямку діагностики та розвитку психологічних і особистісних ресурсів людини, зокрема психологічного благополуччя людини у процесі життєдіяльності, основою якого є довіра.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття довіри як складного і багатогранного психологічного феномену перебувало в центрі уваги багатьох дослідників. Зарубіжні вчені розглядають довіру як позитивний параметр міжособистісних відносин (Дж. Аллен), основу міжособистісної взаємодії (О. Бодальов, Т. Гаврилов, А. Кронік, М. Обозов), прояв суб'єктності особистості (Ф. Василюк, В. Мухіна, В. Петренко), умову виникнення дружби (Л. Гозман, А. Мудрик, І. Полонський), основу ідентичності особистості (Е. Еріксон), основу саморозкриття свого внутрішнього «Я» (А. Маслоу, К. Роджерс, В. Сафонов), суб'єктивне особистісне ставлення до інших (Т. Скрипкіна), проблему авторитету (М. Кондратьєв, А. Хараш). Науковий інтерес становлять дослідження міжособистісної довіри (А. Купрейченко, В. Москаленко), довіри до іншого (І. Кон, В. Куликов) і довіри до себе (Н. Астаніна, Д. Бразерс).

В українській психології проблема довіри досліджується в різних аспектах, зокрема: довіри до себе в юнацькому віці (Н. Єрмакова, М. Дідора, В. Кравченко, Т. Яценко), амбівалентності особистості (Т. Зелінська), віковому аспекті (Т. Лук'яненко), психічного здоров'я (В. Хабайлюк), як складова особистісної ідентичності (О. Ічанська), як чинник соціально-психологічної адаптації (С. Ворожбіт), у контексті життєвої кризи особистості (Т. Титаренко), соціальних ролей і статусів (О. Донченко, В. Васютинський), соціальної підтримки (В. Москаленко), психології лідера (В. Татенко), соціологічних досліджень (Н. Костенко, І. Мартинюк).

Отже, коло наукових інтересів, що визначають значущість і важливість вивчення довіри як психологічного феномену, безпе-

рервно зростає. Водночас недостатньо розкритими залишаються питання понятійного обґрунтування феномену довіри, його співвідношення з синонімічними поняттями, що зумовило актуальність дослідження.

Мета статті – систематизація, аналіз і виявлення специфіки розгляду феномену довіри в різних галузях психології, його співвідношення з синонімами та суміжними поняттями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розгляд теми довіри в науковому дискурсі представлений у різноманітних фахових спрямуваннях. Довіра активно вивчається і в предметному полі психологічних досліджень, охопивши більшість галузей психології.

Психологічна енциклопедія (за ред. О. Степанова) дає визначення довіри як морально-психологічної категорії, якою характеризують ставлення індивіда до іншої особи і її дій. Довіра є необхідним компонентом взаємин у колективі або іншій згуртованій соціальній групі [1, с. 110].

Найбільш розробленою проблема довіри представлена в соціальної психології і переважно розглядається як необхідна умова існування різних соціально-психологічних феноменів та вихідна детермінанта соціально-психологічних відносин між людьми загалом. Довіра визначається як необхідна умова авторитету. М. Ю. Кондратьєв пропонує модель авторитетності та засновану на ній типологію міжособистісних відносин, у якій основною ознакою авторитетності є авансування довірою [2, с. 204]. Проблема довіри як умови виникнення дружби розглядалася І. С. Коном. Учений зазначав, що у трактуваннях феномену дружби постійно підкреслюється момент довіри [3, с. 127]. А. Б. Купрейченко найперспективнішими вважає підходи до вивчення довіри як психологічного відношення, яке містить у своїй структурі когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти [4, с. 55–56]. Т. П. Скрипкина визначає довіру як соціально-психологічне явище, яке є однією з умов соціалізації особистості [5, с. 235]. І. В. Антоненко дає визначення довіри як спрямованого соціально-психологічного ставлення суб'єкта довіри до об'єкта, певного психічного стану суб'єкта довіри, визначеного перебігом актуальних психічних процесів, породжених ситуацією довіри [6, с. 34–35].

В економічній психології феномен довіри аналізується здебільшого як один із чинників (регуляторів) економічної активності, який має раціональну природу. О. В. Белянін визначає

довіру як особливе внутрішнє почуття, що характеризує не тільки здібності людини до сприйняття зовнішніх стимулів, але й ставлення до інших людей в усій повноті їх людських функцій – учинків, намірів або їх матеріальних знаків чи наслідків. На думку вченого, довіра заснована на стійкості соціальних зв'язків або на механізмі емоційної, міжособистісної, інтерсуб'єктивної прихильності людей один до одного [7, с. 10–13]. Дж. Акерлоф наголошує на поєднанні в довірі раціональної та ірраціональної складових і зазначає, що довіра як поведінка, що виходить за рамки раціонального підходу до прийняття рішень, відіграє важливу роль у макроекономіці: чим вища довіра людей, тим вони більше купують [8, с. 34]. А. Л. Журавльов і А. Б. Купрейченко при вивченні морально-психологічної регуляції економічної активності різних соціальних груп визначають довіру як один зі структурних компонентів психологічної дистанції, під якою розуміють результат категоризації індивідом навколишнього світу [9, с. 182–184].

У педагогічній психології довіра розглядається як важлива якість особистості педагога та вагомий інструмент виховання учнів. Є. П. Ільїн наголошує, що довіра з боку педагога повинна бути щирим, а не виховним прийомом [10, с. 75; 216]. К. Роджерс вважає довіру однією з основних установок учителя-фасилітатора і розуміє під нею внутрішню впевненість учителя в можливостях і здібностях кожного учня (педагогічний оптимізм), опору на позитивні якості вихованця [11, с. 10–13].

В організаційній психології та психології управління довіра постає необхідною умовою ефективного управління людськими ресурсами. Є. С. Яхонтова вважає довіру готовністю бути залежним від інших людей у ситуації невизначеності та в очікуванні певної користі від цього. В управлінській діяльності довіра є результатом раціонального рішення, яке приймається на основі дослідження фактів [12, с. 117–121]. А. М. Бандурка визначає довіру як позитивне відношення між партнерами, яке ґрунтується на емоційній основі та відіграє важливу роль у міжособистісному спілкуванні [13, с. 212].

Вивчення сутності довіри, її особливостей та зв'язків з іншими феноменами самосвідомості здійснено у працях представників різних напрямків психоаналізу. Е. Еріксон розглядає довіру як альтернативний базисний атитюд, який має дві складові – довіру до світу та довіру до себе [14, с. 264]. На думку вченого, установка людини до світу (почуття базисної довіри) формується

на досвіді першого року життя і пов'язана з актами годування та доглядом матер'ю за дитиною, контактами немовляти з навколишнім середовищем [15, с. 106]. Під «довірою» на цьому етапі життя мається на увазі особиста довірливість і почуття незмінної прихильності до себе інших людей. Д. Віннікот пов'язує становлення довіри з автономністю дитини від матері: надмірна залежність затримує становлення довіри до себе, помірна – посилює довіру до себе та світу. Дорослішаючи, дитина нібито долає «огорожу», яка забезпечується її батьками та домівкою і відповідає власній незрілості, довірі до надійності батьків, а також суб'єктивному характеру дитячого світу. Накопичений життєвий досвід, на думку Віннікота, дає змогу дитині рухатись далі з певною довірою до людей і навколишнього світу [16, с. 66]. За К. Юнгом, розвиток особистості нерозривно пов'язаний із вірністю власному закону, де слово «вірність» ототожнюється з довірою, довірчою лояльністю [17, с. 193–194]. Вірність цьому закону – це довіра до нього, лояльне очікування і довірлива надія, установка, подібна вірі у Бога. Під вірністю власному закону вчений має на увазі довіру людини до себе. Юнг зазначає, що особистість повною мірою зможе розкритись лише за умови свідомого обрання людиною власного життєвого шляху. Отже, вирішальну роль у становленні особистості відіграє довіра до себе.

Актуальним напрямком досліджень у медичній психології є вивчення довіри як вагомого параметра міжособистісної комунікації в системі взаємовідносин між лікарем і пацієнтом, який впливає на ефективність лікування та реабілітації хворих. Л. Ф. Шестопалова розглядає довіру як особливий вид ставлення особистості до різних явищ навколишньої дійсності, що формується на основі їх позитивних емоційних оцінок, інтересу до них та включає в себе готовність до відкритості, відповідальності, а також передбачає очікування сприятливого результату взаємодії [18, с. 42–47].

Аналіз наукових досліджень феномену довіри свідчить про достатню кількість напрацьованих із вивчення цього феномену в співвідношенні з іншим феноменом – недовірою, умов їх одночасного існування та виникнення. Б. Поршнев вважає, що недовіра виступає психологічним захистом особистості від необмеженої дії сугестії (довіри), своєрідною перевіркою ймовірного навіювання з боку іншої людини [19, с. 13]. На виконанні недовірою захисної функції, що полягає у збереженні суб'єкта та його соціально-психологічного простору, наголошує також А. Б. Купрей-

ченко [4, с. 70–71]. Учена пропонує розглядати довіру і недовіру як самостійні феномени, що виконують як схожі (регулювання відносин із навколишнім світом), так і специфічні функції: довіра формує позитивні стійкі відносини та забезпечує ефективну взаємодію, недовіра – сприяє збереженню суб'єкта і його захисту від небажаних наслідків взаємодії. Водночас А. Б. Купрейченко наголошує, що феномени довіри та недовіри здійснюють неоднозначний вплив на успішність взаємодії: помірний недовіра може мати позитивний вплив, тоді як занадто висока довіра – негативний [4, с. 34].

Аналізуючи місце довіри в системі понять, зауважимо на достатньо велику кількість теоретизувань у вивченні зв'язку та відмінностей довіри з близькими за змістом синонімами й суміжними поняттями, такими як віра, надія, впевненість, довірливість. Філософський енциклопедичний словник (за ред. В. Шинкарчука) дає визначення віри як однієї з найважливіших специфічних здатностей людини сприймати непідтверджені досвідом, необґрунтовані знання, цінності, норми й ідеали як істинні, автентичні характеристики об'єктивної реальності [20, с. 92]. Т. П. Скрипкіна розмежовує віру та довіру як дві реалії, засновані на різних критеріях психологічного порядку: основою віри є психологічний акт прийняття чого-небудь за істинне без достатніх доказів, основою довіри – акт стану (переживання), пов'язаний зі специфічним ставленням суб'єкта до об'єкта довіри [5, с. 70]. Учена вважає, що довіра є формою віри. Протилежну думку висловлює Є. П. Ільїн, зазначаючи, що віра неможлива без довіри і є її проявом, тоді як довіра може існувати без віри. Науковець виокремив основні відмінності між вірою та довірою: віра є переконанням, пов'язана зі світоглядом і має абстрактний об'єкт, водночас довіра являє собою відношення, пов'язане з конкретною інформацією та конкретним об'єктом [21, с. 28]. На думку сучасної української вченої С. М. Миколюк, віра є вродженою властивістю людини, натомість довіра або недовіра – надбанням досвіду. Людині з народження притаманне тільки почуття віри, а довіра (недовіра) розвивається з дорослішанням у процесі пізнання соціуму [22, с. 66–67].

Розглянемо інший феномен, із яким часто пов'язують довіру, – надію. Ю. А. Алексеева виокремила два загальнонаукові підходи щодо трактування поняття «надія»: надія як почуття та надія як очікування позитивного результату [23, с. 49]. На

думку Е. Фромма, надія – це умонастрій, що є основою віри і супроводжує її. Надія може бути як пасивним очікуванням, так і мотиватором до дії [24, с. 230].

Близьким за змістом стосовно довіри є поняття впевненості. О. Ю. Алексеева зазначає, що впевненість є продуктом соціалізації індивіда. Використання механізму впевненості більшою мірою обумовлено засвоєними індивідом знаннями про правила функціонування різноманітних соціальних систем, тоді як джерелом довіри є складова ризику соціальної ситуації взаємодії, обумовлена прийняттям самостійного рішення [25, с. 6]. На думку А. Селігмена, впевненість, на відміну від довіри, є результатом взаємопідтримуючих очікувань [26, с. 59]. І. В. Антоненко дотримується іншої позиції: операційним критерієм відмінності поняття «довіра» від суміжних понять (віра, впевненість, довірливість) є його характеристика як зустрічного еквівалентного відношення. Ні впевненість, ні віра, ні довірливість цією якістю не володіють [6, с. 38]. А. Б. Купрейченко зазначає, що впевненість також може бути наслідком особливостей ситуації, наприклад, мати місце в умовах низької невизначеності [4, с. 43].

Суміжним до довіри поняттям є довірливість. На думку Дж. Роттера, довіра проявляється у тих випадках, коли немає очевидних причин не вірити, тоді як довірливість – це нерозсудлива або найвна віра в усе, що говорять інші люди [27, с. 618]. Є. П. Ільїн визначає довірливість як ставлення до партнера, який у силу своїх моральних якостей не використовуватиме отриману інформацію проти тієї людини, яка довірилась [21, с. 67].

Висновки. Проведений теоретичний аналіз психологічних досліджень феномену довіри свідчить про його складність, багатогранність і комплексний характер. Доводиться констатувати, що єдиного наукового підходу до розуміння терміна «довіра» наразі не сформовано. Результати наукового пошуку та власні припущення дають змогу зробити висновок, що психологічний зміст довіри полягає в особливому ставленні суб'єктів до об'єктів довіри, яке виникає в результаті безпосередньої чи опосередкованої взаємодії та відображає внутрішню позицію суб'єктів, зумовлену оцінкою сприятливих результатів цієї взаємодії. Водночас (у цьому ми солідарні з І. В. Антоненко) довіра є певним станом суб'єкта довіри, який визначений перебігом актуальних психічних процесів, спричинених ситуацією довіри. Довіру та недовіру варто розглядати як самостійні феномени. Незважаючи на загальне позитивне емоційне тло довіри та негативне тло недовіри,

феномени здійснюють неоднозначний вплив у міжособистісних відносинах: помірна недовіра може сприяти ефективнішому контакту, занадто висока довіра – мати негативні наслідки. Довіра представлена достатньо широкою низкою близьких за змістом синонімів та суміжних понять, проте характеризується певними особливостями. На нашу думку, довіра є вужчим поняттям, ніж віра та впевненість.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у визначенні основних елементів і структури довіри в міжособистісних відносинах, дослідженні механізмів її функціонування.

Список використаних джерел

1. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О. М. Степанов. – Київ : Академвидав, 2006. – 424 с.
2. Кондратьев М. Ю. Слагаемые авторитета / М. Ю. Кондратьев. – М. : Знание, 1988. – 80 с.
3. Кон И. С. Дружба (историко-психологический этюд) // Новый мир. – 1973. – № 7. – С. 165–183.
4. Купрейченко А. Б. Психология доверия и недоверия / А. Б. Купрейченко. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2008. – 571 с.
5. Скрипкина Т. П. Психология доверия : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений / Т. П. Скрипкина. – М. : Издательский центр «Академия», 2000. – 264 с.
6. Антоненко И. В. Сущность доверия как социально-психологического явления / Ирина Антоненко // Вестник Университета Российской академии образования. – 2015. – № 3.
7. Белянин А. В. Доверие в экономике и общественной жизни / А. В. Белянин, В. П. Зинченко. – М. : Фонд «Либеральная миссия», 2010. – 164 с.
8. Акерлоф Дж. Spiritus Animalis, или Как человеческая психология управляет экономикой и почему это важно для мирового капитализма / Дж. Акерлоф, Р. Шиллер ; пер. с англ. Д. Прияткина ; под научн. ред. А. Суворова; вступ. ст. С. Гурьева. – М. : ООО «Юнайтед Пресс», 2010. – 273 с.
9. Журавлев А. Л. Нравственно-психологическая регуляция экономической активности / А. Л. Журавлев, А. Б. Купрейченко. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2003. – 436 с.
10. Ильин Е. П. Психология для педагогов / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2012. – 640 с.

11. Роджерс К. Вопросы, которые я задал бы себе, если бы был учителем / К. Роджерс // Эксперимент и инновации в школе. – 2011. – № 4. – С. 10–13.
12. Яхонтова Е. С. Доверие в управлении персоналом. Зарубежные подходы и отечественный опыт оценки / Е. С. Яхонтова // Социологические исследования. – 2004. – № 9. – С. 117–121.
13. Бандурка А. М. Психология управления / А. М. Бандурка, С. П. Бочарова, Б. В. Землянская. – Харьков: ООО «Фортуна-пресс», 1998. – 484 с.
14. Эриксон Э. Детство и общество / Э. Эриксон ; пер. с англ. – СПб. : ЗАО ИТД «Летний сад», 2000. – 416 с.
15. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис : учеб. пособ. / Э. Эриксон ; общ. ред. А. В. Толстых ; пер. с англ. А. Д. Андреевой и др. – 2-е изд. – М. : Флинта ; МПСИ : Прогресс, 2006. – 352 с.
16. Винникотт Д. В. Разговор с родителями / Д. В. Винникотт ; пер. с англ. М. Н. Почукаевой, В. В. Тимофеева. – М. : Независимая фирма «Класс», 1994. – 112 с.
17. Юнг К. Г. Собрание сочинений. Конфликты детской души / К. Г. Юнг ; пер. с нем. Т. Ребеко и др. – М. : Канон, 1997. – 336 с.
18. Шестопалова Л. Ф. Доверие в системе отношений врача и пациента и психологические факторы его формирования / Л. Ф. Шестопалова, О. А. Бородавко // Обзорение психиатрии и медицинской психологии имени В. М. Бехтерева. – 2014. – № 3. – С. 42–47.
19. Поршнев Б. Ф. О начале человеческой истории / Б. Ф. Поршнев. – М. : Мысль, 1974. – 552 с.
20. Філософський енциклопедичний словник / [ред.-упоряд. В. І. Шинкарчук]. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.
21. Ильин Е. П. Психология доверия / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2013. – 288 с.
22. Миколюк С. Підходи до обґрунтування змісту та обсягу категорій «віра» та «довіра» / Світлана Миколюк // Методологічний альманах «Вітакультурний млин». – Модуль 19. – Тернопіль, 2017. – С. 62–68.
23. Алексеева Ю. А. Психологічний аналіз семантичного простору концепту «віра» / Ю. А. Алексеева // Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

- ни / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Вип. 26. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2014. – С. 40–54.
24. Фромм Е. Психоанализ и этика / Е. Фромм. – М. : Республика, 1993. – 415 с.
25. Алексеева А. Ю. Уверенность, социальное и межличностное доверие: критерии различения / Анастасия Алексеева // Человек. Сообщество. Управление. – 2007. – № 4. – С. 4–20.
26. Селигмен А. Проблема доверия / А. Селигмен ; пер. с англ. – М. : Идея–Пресс, 2002. – 256 с.
27. Фрейджер Р. Личность. Теории, упражнения, эксперименты / Роберт Фрейджер, Джеймс Фэйдимен ; пер. с англ. – СПб. : Прайм–ЕВРОЗНАК, 2006. – 704 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Psychologichna encyklopedija / avtor-uporjadnyk O. M. Stepanov. – Kyi'v : Akademvydav, 2006. – 424 s.
2. Kondrat'ev M. Ju. Slogaemye avtoriteta / M. Ju. Kondrat'ev. – M. : Znanie, 1988. – 80 s.
3. Kon I. S. Druzha (istoriko-psihologicheskij jetjud) // Novyj mir. – 1973. – № 7. – S. 165–183.
4. Kuprejchenko A. B. Psihologija doverija i nedoverija / A. B. Kuprejchenko. – M. : Izd vo «Institut psihologii RAN», 2008. – 571 s.
5. Skripkina T. P. Psihologija doverija : ucheb. posob. dlja stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenij / T. P. Skripkina. – M. : Izdatel'skij centr «Akademija», 2000. – 264 s.
6. Antonenko I. V. Sushhnost' doverija kak social'no-psihologicheskogo javlenija / Irina Antonenko // Vestnik Universiteta Rossijskoj akademii obrazovanija. – 2015. – № 3.
7. Beljanin A. V. Doverie v jekonomike i obshhestvennoj zhizni / A. V. Beljanin, V. P. Zinchenko. – M. : Fond «Liberal'naja missija», 2010. – 164 s.
8. Akerlof Dzh. Spiritus Animalis, ili Kak chelovecheskaja psihologija upravljaet jekonomikoj i pochemu jeto vazhno dlja mirovogo kapitalizma / Dzh. Akerlof, R. Shiller ; per. s angl. D. Prijatkina ; pod nauchn. red. A. Suvorova ; vstup. st. S. Gurieva. – M. : ООО «Junajted Press», 2010. – 273 s.
9. Zhuravlev A. L. Nravstvenno-psihologicheskaja reguljacija jekonomicheskoy aktivnosti / A. L. Zhuravlev, A. B. Kuprejchenko. – M. : Izd-vo «Institut psihologii RAN», 2003. – 436 s.

10. Il'in E. P. Psihologija dlja pedagogov / E. P. Il'in. – SPb. : Piter, 2012. – 640 s.
11. Rodzhers K. Voprosy, kotorye ja zadal by sebe, esli by byl uchitelem / K. Rodzhers // Jeksperiment i innovacii v shkole. – 2011. – № 4. – S. 10–13.
12. Jahontova E. S. Doverie v upravlenii personalom. Zarubezhnye podhody i otechestvennyj opyt ocenki / E. S. Jahontova // Sociologicheskie issledovanija. – 2004. – № 9. – S. 117–121.
13. Bandurka A. M. Psihologija upravlenija / A. M. Bandurka, S. P. Bocharova, B. V. Zemljanskaja. – Har'kov : OOO «Fortuna-press», 1998. – 484 s.
14. Jerikson Je. Detstvo i obshhestvo / Je. Jerikson ; per. s angl. – SPb. : ZAO ITD «Letnij sad», 2000. – 416 s.
15. Jerikson Je. Identichnost': junost' i krizis : ucheb. posob. / Je. Jerikson ; obshh. red. A. V. Tolstyh ; per. s angl. A. D. Andreevoj i dr. – 2-e izd. – M. : Flinta ; MPSI : Progress, 2006. – 352 s.
16. Vinnikott D. V. Razgovor s roditeljami / D. V. Vinnikott ; per. s angl. M. N. Pochukaevoj, V. V. Timofeeva. – M. : Nezavisimaja firma «Klass», 1994. – 112 s.
17. Jung K. G. Sobranie sochinenij. Konflikty detskoj dushi / K. G. Jung ; per. s nem. T. Rebeko i dr. – M. : Kanon, 1997. – 336 s.
18. Shestopalova L. F. Doverie v sisteme otnoshenij vracha i pacijenta i psihologicheskie faktory ego formirovanija / L. F. Shestopalova, O. A. Borodavko // Obozrenie psihiatrii i medicinskoj psihologii imeni V. M. Behтерева. – 2014. – № 3. – S. 42–47.
19. Porshnev B. F. O nachale chelovecheskoj istorii / B. F. Porshnev. – M. : Mysl', 1974. – 552 s.
20. Filosofov'kyj encyklopedychnyj slovnyk / [red.-uporjad. V. I. Shynkarchuk]. – K. : Abrys, 2002. – 742 s.
21. Il'in E. P. Psihologija doverija / E. P. Il'in. – SPb. : Piter, 2013. – 288 s.
22. Mykoljuk S. Pidhody do obgruntuvannja zmistu ta obsjagu kategorij «vira» ta «dovira» / Svitlana Mykoljuk // Metodologichnyj al'manah «Vitakul'turnyj mlyn». – Modul' 19. – Ternopil', 2017. – S. 62–68.
23. Aljeksjejeva Ju. A. Psihologichnyj analiz semantychnogo prostoru konceptu «vira» / Ju. A. Aljeksjejeva // Problemy suchasnoi' psihologii' : zbirnyk naukovyh prac' K-PNU imeni Ivana Ogijenka, Instytutu psihologii' imeni G. S. Kostjuka NAPN

- Ukrai'ny / za red. S. D. Maksymenka, L. A. Onufrijevoii'. – Vyp. 26. – Kam'janec'-Podil's'kyj : Aksioma, 2014. – S. 40–54.
24. Fromm E. Psihoanaliz i jetika / E. Fromm. – M. : Respublika, 1993. – 415 s.
25. Alekseeva A. Ju. Uverenost', social'noe i mezhlichnostnoe doverie: kriterii razlichenija / Anastasija Alekseeva // Chelovek. Soobshhestvo. Upravlenie. – 2007. – № 4. – S. 4–20.
26. Seligmen A. Problema doverija / A. Seligmen ; per. s angl. – M. : Ideja-Press, 2002. – 256 s.
27. Frejdzher R. Lichnost'. Teorii, uprazhnenija, jeksperimenty / Robert Frejdzher, Dzhejms Fjejdimen ; per. s angl. – SPb. : Prajm-EVROZNAK, 2006. – 704 s.

Received January 11, 2018

Revised February 16, 2018

Accepted March 12, 2018

УДК 159.9.072

Ewa Łodygowska

ewalodygowska@gmail.com

Witalia Szebanowa

vitaliashebanova@gmail.com

Łęк jako MEDIATOR UMIEJSCOWIENIA KONTROLI u dzieci z dysleksją rozwojową

Łodygowska E. Anxiety as a mediator of locus of control in children with developmental dyslexia / E. Łodygowska, V. Shebanova // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskiy National Ivan Ohienko University, G. S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine / scientific editing by S. D. Maksymenko, L. A. Onufriiava. – Issue 40. – Kamianets-Podilskiy : Aksioma, 2018. – P. 208–225.

E. Łodygowska, V. Shebanova. Anxiety as a mediator of locus of control in children with developmental dyslexia. It is generalized that the sense of control is an important determinant of human behavior. The researches prove that school experiences (especially failures in learning) may increase the external locus of control. Anxiety can also determine the sense of control.

E. Łodygowska – the scientific contribution of the co-author is 70%,

V. Shebanova – the scientific contribution of the co-author is 30%.